

*Поглед над Балканите
View Over the Balkan Peninsula*

ЕМИГРАНТСТВОТО НА СВЕТОСЛАВ МИЛАРОВ В АВСТРО-УНГАРИЯ

Боряна Антонова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В статията е разгледан относително кратък период от биографията на българския интелектуалец Светослав Миларов (1849/1850–1892 г.). Това са годините, които той изкарва в емиграция в Австро-Унгарската империя (1873; 1875–1876 г.). Първият емигрантски престой на Миларов там е свързан с журналистическата му дейност. През лятото на 1873 г. заминава като кореспондент на цариградския вестник „Право“ със задачата да отрази Световното изложение във Виена. Миларов представя своите впечатления в серия от дописки, наименувана „Писма върху изложението във Виена“.

След посещението на австрийската столица Светослав посещава и Загреб. Впоследствие се установява в Белград при семейството си, където живее до самия край на 1874 г. През 1875 г. Миларов отново заминава за Хърватско, където остава до лятото на 1876 г. По време на втория си престой в Австро-Унгария Светослав продължава и образованието си. Установявайки се в Хърватско, той не изоставя и журналистическите си занимания, като става главен редактор на загребския вестник „Obzor“. Освен това сътрудничи и на изданията „Vienac“ и „Hrvarski dom“. В Загреб Светослав публикува няколко литературни творби, като така добива популярност сред местната хърватска общност.

Keywords: Svetoslav Milarov, Austro-Hungary, journalism

Светослав Миларов (1849/1850–1892 г.) е една от любопитните личности, живели през втората половина на XIX столетие.¹⁾ Неговият бурен и изпълнен с повратности живот обаче е слабо проучен в научната литература. Настоящата публикация е насочена към относително кратък период от биографията му. Това са годините, които българският деец изкарва в емиграция в Австро-Унгарската империя (1873; 1875–1876 г.).

Всъщност Светослав Миларов прекарва значителна част от живота си, странствайки в различни държави. Именно това обстоятелство се оказва много съществено при формирането му като представител на българската интелигенция. Другият важен фактор, отразяващ се върху неговия жизнен път, е семейството му и семейната среда, в която той израства. Светослав се ражда в османската столица в средата на XIX в.²⁾ Той е пър-

вородният от тримата синове на Никола – изявен църковен деец, и Станка Сапунови (Сапунов, 1999: 24). Миларов прекарва ранното си детство в Габрово, където семейството му се премества през 1852 г.³⁾ Седем години по-късно (1859 г.) той отново се озовава в османската столица заедно с баща си.⁴⁾

Никола Сапунов е известен сред цариградските българи още от времето на първото си пребиваване в столицата.⁵⁾ Именно поради това, когато повторно се завръща в Цариград, по решение на църковното настоятелство, той е поканен за помощник и надзирател на работниците на строящата се сграда на българската църква (Сапунов, 1999: 20–21). Активността на Сапунов в столицата обаче не се ограничава само с това. Той взема дейно участие в църковното движение, като дори се включва във Великденската акция от 3 април 1860 г.⁶⁾

Постепенно обаче по време на престоя си в Цариград Сапунов започва да защитава идеята за сключване на уния с Римокатолическата църква, а впоследствие се превръща в един от лидерите на униатското движение. За определено време Никола дори става секретар на българската униатска община (Сапунов, 1999: 22; Стамболски, 1927: 90–91, 93–94; Панчев, 1911: 374–375) и записва сина си Светослав във Френския католически лицей в Бебек (Начов, 1925: 137).⁷⁾

През пролетта на 1861 г. обаче активният българин внезапно е арестуван от турската полиция и хвърлен в затвор. (Сапунов, 1999: 22).⁸⁾ На 27 юли 1861 г. Никола Сапунов умира (Сапунов, 1999: 22–23), а малкият Светослав остава сам в османската столица. Поради това отглеждането му е поето от българската униатска община. През 1862 г. нейните членове го изпращат, заедно с още седем други българчета, в Загребската духовна семинария. Четири от тях, включително и Светослав, са стипендианти⁹⁾ на хърватския епископ Йосиф Щросмайер (1815–1905 г.). Те трябва да получават издръжка за пет години. Самият Щросмайер се заема да дава по 1000 форинта годишно за обучението им.¹⁰⁾

Така, през август или септември 1862 г., Светослав пристига в Загреб (Юранич, 2009: 52).¹¹⁾ Там се осъществява първият досег на 12–13-годишния младеж с Австро-Унгарската империя. В Хърватия Светослав живее до 1867 г., като през 1865 г. започва да учи в Загребската гимназия.¹²⁾ През цялото това време негов учител е Щросмайер¹³⁾ и това обстоятелство оказва своето влияние върху формирането на възгледите на младия българин още в ранните му години.

През 1867 г. обаче този период приключва, тъй като българският младеж заминава от Хърватско за Белград (Богданов, 1966: 202). Вероятната причина за преместването му може би е свързана със спиране на стипендията му от

Щросмайер.¹⁴⁾ Светослав обаче не се задържа дълго в сръбската столица и по покана на вуйчо си Дионисий през зимата на 1867 г. заминава за Босна.¹⁵⁾

След едногодишен престой там, през 1868 г.¹⁶⁾ Миларов се завръща в Цариград и се включва в обществения живот на тамошната българска колония. В османската столица начеват първите му журналистически опити. Миларов постъпва на работа в печатницата на вестника на Петко Славейков „Македония“, където става „сътрудник“, според собствените му думи.¹⁷⁾ Наред с това той пише и в букурещкия вестник „Отечество“¹⁸⁾, редактиран от Пандели Кисимов (Иванов, 1893: 260; Стоянов, 1957: 39). По време на пребиваването си в Цариград Светослав се включва и в дейността на българското читалище, намиращо се в столицата (Начов, 1932: 3; Стамболски, 1932: 29).

Активността на дейния българин в този период е голяма. През зимата на 1869 г. той заминава за Влашко, твърдейки че е натоварен със специална мисия – да създаде тайна организация в земите на север от Дунав и в Османската империя. Опитвайки се да постигне своите намерения, Миларов се среща с различни емигрантски дейци. Пътуването му във Влашко обаче завършва със скандал след срещата му с авторитетния редактор на в. „Свобода“ Любен Каравелов, който го обвинява в шпионаж. Но Каравеловите обвинения не са единственото последствие от мисията на Светослав. След като се завръща в османската столица през април 1870 г., той е арестуван от турските власти и хвърлен в тъмница.¹⁹⁾

През 1872 г. българинът бяга от затвора и отпътува за Русия. Така се слага началото на емигрантския период от живота на Светослав Миларов.

Светослав Миларов (1849/1850–1892 г.) прекарва годините 1872–1878 г. в емиграция. През този период той се занимава главно с журналистическа и публицистическа дейност. Миларов е особено активен по време на втория си престой в Австро-Унгарската империя през 1875–1876 г., когато добива широка популярност сред хърватската общественост.

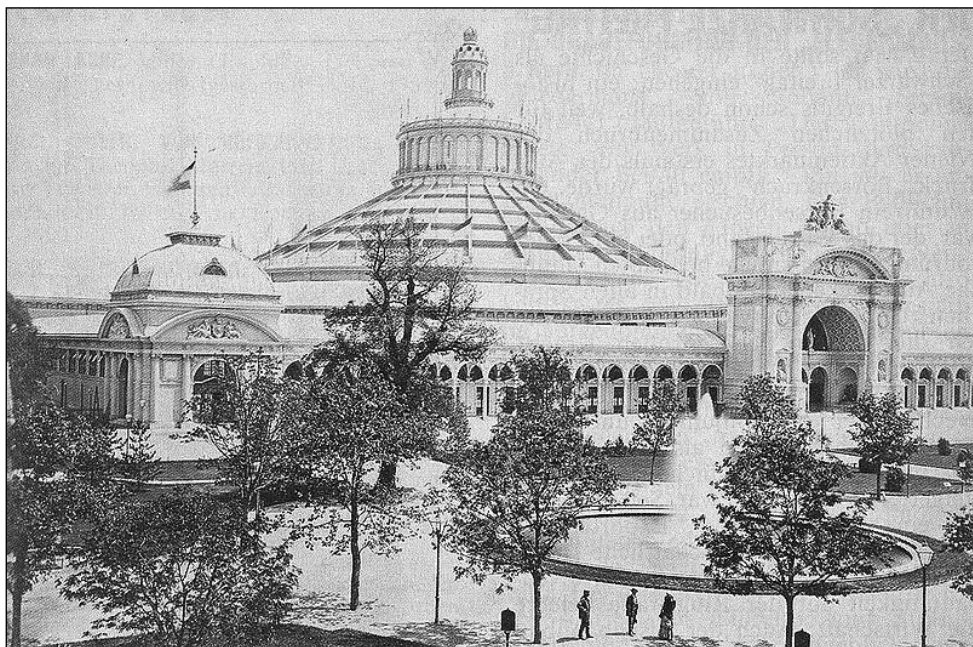
Първоначално се установява в черноморския град Одеса, продължавайки своята журналистическа дейност. Започва да изпраща редовни дописки до цариградския вестник „Право“, редактиран от Иван Найденов (1834–1910),²⁰⁾ като подписва своите материали с псевдонима „Младен Николаев“. Основната тема, на която те са посветени, е Русия. С нея са свързани и всички останали въпроси, които засяга Светослав в материалите си. Поради това кореспондентът Миларов осъществява и няколко пътувания – до Киев²¹⁾ и до Николаев²²⁾.

Но освен до тези руски градове, през лятото на 1873 г. Светослав пътува и до Виена, отново като кореспондент на „Право“. След това той планира да отиде до Хърватско. Сведения за неговите намерения се намират в кореспонденцията му с Михаил Сарафов (1854–1924 г.) и Панайот Семерджиев (1855–1881 г.), които по това време учат в Загреб.

Светослав планира това пътуване още през първите месеци на 1873 г. В писмото си до него от 20 март/1 април 1873 г. Панайот Семерджиев пише: „Много ми е драго като намерение туй лето да додиш във Вена, че от там и тука в Загреб...“.²³⁾ За разлика от ходенето до Виена обаче, причината за пътуването на Миларов до хърватския град този път не е свързана с журналистическите му занимания. Светослав от известно време поддържа кореспонденция с младата дама Луиза Лешнер²⁴⁾ „...с която се знаехме *от деца*, и то по вид никога не бяхме си продумали ни дума – и при това не бехме се виждали последните цели шест години (от 1867)...“.²⁵⁾ Преписката, която водят двамата, се осъществява през Семерджиев и неговия посредник: „Писмото ти от 13/27 Април незабавно приех и претвореното за Лоиза не след много, чрез посредственикът си, предадох. Знакът, който ѝ се показал на лицето, бил обичайният на залюбената мома знак: *зачервяване*.“²⁶⁾

Същевременно Светослав се запознава и с посредника на Семерджиев – Михаил Сарафов. Това става първоначално задочно – чрез разменената помежду им кореспонденция,²⁷⁾ а по-късно и лично – в Загреб.²⁸⁾ Въпреки че впоследствие отношенията между Светослав и Луиза не потръгват, Сарафов и Миларов остават добри приятели и поддържат близки контакти през следващите години.

Но през лятото на 1873 г. за кореспондента на в. „Право“ нещата стоят по друг начин. Така Светослав предприема пътуване до Хърватско. Ако се съди по дописките на „Младен Николаев“ до „Право“, той заминава от Одеса най-рано на 26 май 1873 г. – датата на последната му одеска дописка.²⁹⁾ Според предварителния план пътят на младия журналист за Загреб минава през Виена. Светослав отива в австро-унгарската столица като кореспондент на „Право“. Задачата му е да отрази във вестника Световното изложение, което през 1873 г. се про-

Световното изложение във Виена се провежда от 1 май до 31 октомври 1873 г. под наслов „Култура и образование“ (Kultur und Erziehung). Ротондата (Die Rotunde) представлява една от сградите, построени специално за международния форум. Тя е издигната във виенския парк Прагер и съществува до 1937 г., когато е унищожена от пожар.

вежда там (Богданов, 1966: 211). За пристигането му във Виена свидетелства бъдещият му съидейник Иван Драсов. През 1873 г. обаче този българин е част от кръга на стария противник на Светослав – Любен Каравелов. Поради това Драсов поддържа редовна кореспонденция с редактора на букурещкия вестник „Независимост“. В едно от писмата си до Каравелов, писано на 4 август 1873 г., той му споменава: „Преди една неделя бях във Виена на изложението. Няколко от виенските българи много ненавиждат Кара Муст[афа]³⁰⁾. Някой си Сапунов бил побягнал от Царградската хапсана, та като бях там, пристигна във Виена и отиде в Ковачевата къща³¹⁾. Аз мога да кажа смело, че те, т. е. Сапунов и Ковачев, са членове и емигранти [?] на шпионската банда. Този Сапунов бил едно време сътрудник на „Турция“ и „Македония“. Много българчета си заминаха тази година за отечеството – има се

надежда...“ (Томова, 2007: 108). От текста на това писмо става ясно, че през втората половина на юли Светослав пристига в австро-унгарската столица. Там той посещава Световното изложение, след което представя своите впечатления на читателите на „Право“. Преглеждайки материалите от вестника, дописките на „Младен Николаев“ прекъсват след броя от 1 юни 1873 г.³²⁾ Следващият материал от „М. Н.“ е публикуван едва на 2 ноември 1873 г., когато Светослав се намира в Белград.³³⁾ Следите на Миларов по страниците на цариградския лист в този промеждутък обаче не се губят. Вероятно на него принадлежи авторството на поредица от дописки, публикувани във вестника на Найденов. Те са наименувани „Писма върху изложението във Виена“. Дописките отразяват впечатленията на кореспондента от голямото събитие в австрийския град и като текст имат по-скоро есеистичен характер.³⁴⁾ Ето как започва първата от тях:

„Господине Редакторе,

Един от вашите съотечественици, който посети венското изложение, има³⁵⁾ тази приятелска добрина да ми съобщи впечатленията, които изникнаха в него при разглеждането на това хубаво и важно явление, което привлече вниманието на светът върху столицата на нашата държава. Като ся надя че някои извлечения из неговите писма не ще бъдат безинтересни за българската публика, която почитам аз си дозволих преводът им, който ви изпращам, с надежда че ще го напечатате.“³⁶⁾

Дописката е написана на 1 септември 1873.³⁷⁾ Уводът ѝ не подсказва, че е писана от Миларов. Четейки малко по малко, от всяка следваща дописка си проличава почеркът на българския журналист. Така в едно от „Писмата“ той говори за посещението си на турското отделение: „Вчера като ся скитах из това отделение, срещнах Г-на и Г-жа Я. които вие познавате, може би. Г-н Я. е сега професор на университетът в О.“³⁸⁾ В този пасаж става въпрос за същия човек от дописката на „Младен Николаев“ от 10/ 23 ноември: „Университетът [в Одеса – бел. авт., Б. А.] ся сподоби тъзи година с професора Ягича³⁹⁾, знаменитият хърватски философ, който е първият, дето [разсвети] с голем успех древните предели на индоазиатската книжевност, и изнамери в нея дирите на словенщинята, която не е освен отрасъл на древното онова образование. Той знае български, и в разговорите които имах с него, с радост ся уверих че той е горещ състрадател на бедният наш народ.“⁴⁰⁾

Освен това авторът на „Писмата“ на редица места прави коментари, свързани с Хърватско, от които си личат познанията му за тези земи.⁴¹⁾ Той още споменава и Русия. В текста за нея се откроява същата идея, която е прокарвана и в дописките на „Младен Николаев“ за „бъдещия модел“ на европейската

цивилизация и положителното отношение към тази империя: „Тепърва като влезеш в Руското отделение, ще осетиш че си стъпил върху попрището на европейската цивилизация“.⁴²⁾

Много любопитен е и един друг детайл от съдържанието на „Писмата“. В един пасаж от тях авторът им пише: „О! ако да имах време! ако да имах време! Не бих аз прегледал тъй на бързо тойзи салон. Ако ми позволят обстоятелствата да посетя и изложението на Филадельфия, то не ще бъде нето за две недели, нето за месец а за шест месеца, – и уверен съм че през всичкото това време от зарънта до вечерта имел бих нешо да уча.“⁴³⁾

Става въпрос за Световното изложение, което ще се проведе в американския град през 1876 г. по повод на 100-годишнината от подписването на Декларацията за независимост на Щатите. През 1875 г. в две свои писма Найденов споменава за „плана“ на Миларов да замине за Филадельфия, пожелавайки му да се събдне.⁴⁴⁾ Вероятно българският журналист обмисля дълго време идеята си, споделена в „Писмата“.

Може да се каже, че като цяло стилът на дописките прилича на Светославовия, а и всички изредени съвпадения подсказват, че авторството на серията от дописки „Писма върху изложението във Виена“ принадлежи на кореспондента на „Право“. Някои пасажии от текста, както и уводният член, навеждат на мисълта, че това наистина са публикувани писма, а не дописки. Така например на редица места авторът на „Писмата“ се обръща към „получателя“ им: „Излишно би било да ви изброявам подробно произведенията на Унгария. Вие познавате образованието на Унгария понеже живеете в него.“⁴⁵⁾ „Аз не ща много да говоря за сравнително незначителните индустриални произведения на Хърватско, понеже те са вам познати...“⁴⁶⁾ Възможно е подобно твърдение да е вярно, като е твърде вероятно „получателят“ да има хърватски произход или да живее в Австро-Унгария. От друга страна обаче, може да се допусне, че това е похват, използван от автора.⁴⁷⁾

Така или иначе, Светославовите „Писма върху изложението във Виена“ отразяват по много увлекателен начин престоя на българина в австро-унгарската столица. Както сам обаче журналистът споделя, той не се задържа дълго време на изложението и след като го разглежда, заминава за Хърватско.⁴⁸⁾ Всъщност не е съвсем ясно кога точно Светослав напуска Виена и отива в Загреб. В австро-унгарската столица той е отишъл към края на юли, а част от „Писмата“ са писани през август. Колко време Миларов е на Световното изложение, не може да се каже. На 7/19 август обаче той вече е в Хърватско.⁴⁹⁾ Там българинът вероятно се среща с Луиза. По този повод Панайот Семерджиев по-късно му пише: „Не знам до колко си сполучил с идването си в Загреб; но мисля че не е било

напразно.⁵⁰⁾ В последвалите месеци Миларов продължава да поддържа контакти с Луиза.⁵¹⁾

Наред с романтичните си мотиви посещението на Светослав в Загреб е свързано и с уреждане на други въпроси. В неговия архив в НБКМ се откриват две дипломи за завършени пето и шесто отделение на Загребската гимназия, издадени на 18 март 1873 г. Вероятно дипломите са подготвени тогава по поръчка на Миларов, който вече е планирал пътуването си до Хърватско. Впоследствие, когато пристига в Загреб, той си ги взима.

Светослав Миларов не остава дълго време в Хърватско и в края на август 1873 г. напуска Загреб. Още на 22 август той вече е замислил своето заминаване от там. За това свидетелства следното писмо до Григор Начович:

„Любезний бае Начевича,

Вчера ви писах втори път и до днес не съм получил никакъв отговор от вас. Моля ви, щом получите това мое писмо да ми пратите колкото по скоро 15 фор. за да мога да замина за Белград. Аз мисля да замина в понеделник. Надея са на тази добрина от вас.“⁵²⁾

Защо Светослав се обръща към Начович, за да му иска пари, не е ясно, тъй като липсват други сведения по този въпрос.

Намерението на Миларов да замине „в понеделник“, т. е. на 27 август, вероятно се осъществява, тъй като на 31 август той вече се намира в Белград.⁵³⁾ Остава там малко повече от година – до самия край на 1874 г. Животът на Светослав в сръбската столица не е лек. Там той живее в голяма бедност заедно със семейството си.⁵⁴⁾ Една от причините за това положение са финансовите проблеми на цариградския издател Иван Найденов, които се отразяват върху неговия кореспондент.⁵⁵⁾ Поради тези обстоятелства Светослав започва да пише и за други печатни издания, едно от които е загребският всекидневник „Obzor“.⁵⁶⁾ В него журналистът публикува статии за Източния въпрос.

Междувременно обаче, според думите на Миларов, отколешният му противник Каравелов прави интрига срещу него. Редакторът на „Независимост“ злослови срещу Светослав пред сръбските управляващи среди, където има контакти.⁵⁷⁾ В резултат на това на 31 декември 1874 г. Миларов е принуден в срок от двадесет и четири часа да напусне Белград.⁵⁸⁾

В началото на януари 1875 г. той преминава на насрещния бряг на Дунав в Австро-Унгария и се установява в Земун.⁵⁹⁾ Останал без средства, Светослав пребивава там докъм първата половина на февруари 1875 г. В Земун той очаква близкия си приятел – търговеца Иван Стефанов, който трябва да му предаде пари⁶⁰⁾, с които да продължи пътуването си до Хърватско. Кога точно става това, не е ясно. На 19 февруари обаче Миларов вече се намира в Загреб.⁶¹⁾

Скоро след като пристига в хърватския град, Светослав взема разрешение от местните власти да се яви на зрелостен изпит, като получава помощ за подготовката си от Йован Хранилович (1855-1924 г.). С него го свързва един от бившите Светославови учители още от времето, когато е учил в Загребската гимназия. Така начева и голямото приятелство между Хранилович и Миларов. „Ja ga odmah zagrlih i zavolih. Od toga dana mi smo nerazdruživo drugarovali, pripravljali se za maturu, snovali osnove za budućnost, te izmjenjivali i popunjavali naše misli o svemu i svačemo, a najviše o Slavenstvu i svim njegovim ograncima.“⁶²⁾ – така хърватският книжовник описва отношенията помежду им в една по-късна своя публикация.⁶³⁾

Друг приятел на Светослав също му помага при подготовката за матурата. Това е „посредникът“ Михаил Сарафов, който по това време също учи в Загреб. Докато Хранилович помага на Миларов с езиковата и литературната подготовка⁶⁴⁾, то Сарафов се заема с математиката и физиката.

Така на 10 юни 1875 г. Светослав се явява на матурата⁶⁵⁾ заедно с хърватския си приятел.⁶⁶⁾ И двамата се представят отлично на изпита, споделя Хранилович.⁶⁷⁾ Скоро след полагането на матурата Светослав продължава образованието си, записвайки право в Загребския университет „Франц Йосиф I“.⁶⁸⁾ Впоследствие започва да изучава там и философия.⁶⁹⁾

Успоредно с обучението си, след като пристига в Хърватско, Миларов продължава своите журналистически занимания. По препоръка на Сарафов започва работа в редакцията „Obzor“ (Жечев, 1979: 181), където заема длъжността на постоянен сътрудник (Конев, 1972: 206). Българският журналист пише различни политически статии по Източния въпрос, както и за Русия.⁷⁰⁾

Междувременно, през август 1875 г. Михаил Сарафов се озовава в Букурещ, където се запознава с различни емигрантски дейци като Иван Дравосов, Петър Енчев, Панайот Волов. Впоследствие Сарафов взема участие в дейността на Българския централен революционен комитет (Жечев, 1979: 184 – 185). В този период българинът не прекъсва контактите си с Миларов, под чийто надзор е оставил малкия си брат Иван (Жечев, 1979: 182). В кореспонденцията, която Сарафов води със сътрудника на „Obzor“, той го запознава с революционната атмосфера, която кипи в Букурещ във връзка с подготовката на бъдещо въстание. Ето какво пише по-късно в своите спомени: „Постарах се да прокарам обмяна изм[ежду] „Знаме“ и „Obzor“, за което писах на Миларова, като го поканих да пише и той в „Знаме“.

Кръгът, в който се намирах, нямаше добро мнение за Миларова – считаха го за турски шпионин. Успях да ги убедя че М[иларов] е честен и патриот българин.“ (Жечев, 1979: 184). Тази информация се потвърждава

и от самите Сарафови писма до Светослав от 1875 г. Така, обяснявайки на българския журналист каква точно е задачата му, Сарафов му съобщава, че трябва да получава точни известия чрез телеграфа. Освен това е необходимо Светослав да обяснява в „Obzor“ какво се случва „по научно“.⁷¹⁾ Дали наистина сътрудникът на загребския вестник прави това, е трудно да се установи.

Същевременно в едно от писмата си Сарафов препоръчва на Миларов да остане в Загреб, за да може да служи като „съединител“ на българското и босненско-херцеговското бойно поле, когато избухне въстанието.⁷²⁾ В друго свое писмо пък му пише: „Дано да додеш час по напред“.⁷³⁾ От кореспонденцията на Михаил Сарафов до Миларов не може да се определи доколко българският журналист става част от революционния кипез, настанал сред емиграцията.

Така, по една или друга причина, Светослав не заминава за Букурещ, въпреки поканите на своя приятел. В Загреб той упражнява литературните и журналистическите си занимания. Продължава и да работи в „Obzor“. Освен това, българинът издава разказа си „Джехад Чауш“ („Djehad Čauš“) в алманаха на младежкото университетско дружество „Hrvatski dom“.⁷⁴⁾ От края на годината започва да публикува в подлистника на „Obzor“ своите спомени от Цариградските затвори, озаглавени „Iz uspomena jednoga političkoga patnika“.⁷⁵⁾ Също така, Миларов установява контакт с редактора литературното списание „Vienac“ Август Шеноа (1838–1881 г.) и започва да съставя материали и за него.⁷⁶⁾ „Често Миларов и Хранилович мечтаеха, пишеха стихове, крояха планове за новели, романи. Миларовите подлистници в „Obzor“ се добре четяха. Хранилович пишеше повече във „Vienac“, в което списание, доколкото се сещам, и Миларов работи се публикуваха“ (Жечев, 1979: 181), споменава Сарафов.

В началото на 1876 г. дружеството „Hrvatski dom“ отново кани Миларов да направи публикация на страниците на списанието. Този път от него се иска да изпрати творба с мемоарен характер,⁷⁷⁾ но тази покана остава без резултат. През същата година обаче Миларов публикува своите спомени в отделна книга⁷⁸⁾, а след излизането ѝ Светославовият приятел Хранилович ѝ прави ласкава оценка в загребския вестник „Narodne Novine“.⁷⁹⁾ Впоследствие книгата предизвиква истинска сензация сред хърватите, смята Илия Конев. Според него след прочитането ѝ от личността на българския патриот започват да се интересуват по-широки кръгове от хърватската общественост в Загреб, а и не само. Появата на „Iz uspomena jednoga političkoga patnika“ засилва интереса и привлича вниманието на хърватите върху темата за българите. Така например, смята Конев, поетът Август Харамбашич, четейки спомените на Мила-

ров, успява да разбере по-добре Ботевата поезия, с която се запознава 3–4 години по-късно. Книгата има отражение и върху други хърватски общественици и писатели като Стйепан Юренич и г-н Фран Ориовчанин Гундурум (Конев, 1972: 207–208). Ето как Конев представя значението на появата на творбата за хърватската литература: „С право може и трябва да се каже, че хърватското издание на мемоарната творба на Светослав Миларов не само предшества, но заедно с други фактори ускорява широкото възприемане на Вазовото творчество в тази страна, а също и на Ботевата поезия, която навлиза в хърватския литературен и обществен живот още в 1882–1883 г. Увод към възприемането на „Под игото“ – така би трябвало да наречем появата на тази неголяма по обем книжка, която в свое време предизвиква „обща сензация“ и помага така много на любопитния хърватски читател да получи по-пълна представа за живота на българите в Османската империя изобщо.“ (Конев, 1972: 208).

Доколко наистина тази книга намира отражение сред хърватското общество е един любопитен и доста трудно установим въпрос. Явно обаче отзвукът от творбата е силен, тъй като през ноември 1876 г. тя дори е преведена на руски език (Миларов, 1994: 225). Освен това, впоследствие темата за българите привлича все по-голямо внимание и интерес, което може да се види от страниците на литературното списание „Vienac“. Особено в годините около Руско-турската война от 1877–1878 г. в него са публикувани огромен брой материали, свързани с българската история, култура и народ.⁸⁰⁾

Същевременно самият Светослав установява връзка с редица изтъкнати хърватски общественици и културни дейци. Освен , че се запознава с Йован Хранилович и Август Шеноа, Миларов установява контакти и с д-р Франьо Рачки и Иван Кукулевич (Конев, 1972: 206). Приобщаването му в тези среди има важно отражение върху идейното развитие на българина. Според Иван Богданов особено силно влияние върху Миларов оказва широко разпространеното движение за народно самоопределение и самобитно народно творчество в Хърватия. Една от главните идеи на това течение е, че властта на аристокрацията трябва да бъде отнета, а гражданските свободи – конституционно осигурени (Богданов, 1966: 212).

Наред с осъществяването на контакти с различни хърватски обществени дейци, Светослав придобива известност и в средите на студентската хърватска общност. През този период Загреб е един от центровете извън Османската империя, в които се обучават млади българи, формиращи българската интелигенция. По време на престоя си там Миларов контактува и с много от тях. Такива са Панайот Семерджиев, братята Михаил и Иван Сарафови, Никола и Георги Златарски, Христо Белчев, Спас Вацов (Жечев,

1979: 157–186). Освен това, може да се каже, че Светослав покровителства и подпомага редица български младежи, дошли да учат в Загреб. Така например още през септември 1875 г. Панайот Семерджиев, който е в Хасково, му препоръчва девойката Сенка, т. е. Поликсена Панайотова, молейки го да ѝ помогне с установяването ѝ в Хърватско.⁸¹⁾ Самата майка на Сенка – Кири-аки Панайотова, също иска от Миларов да наглежда нейната дъщеря, докато учи в Загреб. „Не ми е познат западно Европейския живот, но слуховите ма карат да го подозрявам; заради туй най много ще Ва молия да гледате щото приятелките и приятелите и да немат подозрително поведение.“⁸²⁾ му пише тя. През 1878 г. Сарафов, докато отново е в Загреб, пък изпраща поздрав на Светослав, който е с руската войска в Добруджа, от ученичките Марица, Катинка, Дойна и Сенка.⁸³⁾

Самият брат на Светослав – Илия, постъпва за кратко в Загребската реална гимназия през втората половина на 1875 г. (Божилова, 1991: 68).⁸⁴⁾ Той обаче прекъсва обучението си там, тъй като със съдействието на брат си започва да учи в Южнославянския пансион на Тодор Минков в Николаев (Божилова, 1991: 70).

Друго сведение за контактите на Миларов с българската младеж в Загреб също заслужава внимание. То се отнася до отпътуването на Светослав от Хърватско през лятото на 1876 г. Поводът за заминаването на българския журналист е свързан с Априлското въстание и активизирането на част от българската емиграция в Румъния през май 1876 г. Светослав прекъсва образованието си и се подготвя за пътуване към Влашко. На тръгване от Загреб Хранилович изпраща близкия си приятел. Хърватският общественик описва раздялата между двамата така: „Jednoga dana odpratismo bugarske djake i djevojke, preparandkinje, na čelu im Svetislava, na zagrebačku željezničku stanciu. Vozili smo se na nekoliko fijakera. Ja sam se tada pobratio sa kojih petdeset djaka iy Bugarske i Hrvatske. Još se sjećam, kako sam čisto zavidjao mladim bugarskim sokolovima, što idu da proliju krv za slobodu svoje otačbine. Svetislav je imao na glavi balkansku ustašku kapu, sa ustaškim obilježem. Vatra mu je sievala iz očiju, kad je govorio oprostnu besjedu. Mene je bratski pritisnuo na grud; ja se žalostan zagledah u ono misaono lice; vlak zvižnu, i ja izgubih za uvijek iz očiju Svetislava. Nikada ga više nisam vidio.“⁸⁵⁾ Така българският журналист отново поема на път.

Двете му пребивавания в Австро-Унгария представляват съществен момент от неговата биография. В годините 1873–1876 г. Светослав развива все повече своите журналистически умения и литературен талант. Сътрудничейки в редица периодични издания, той обиграва все по-добре перото си, а същевременно австро-унгарската действителност оказва влияние и върху оформянето на възгледите на българския интелегент.

Така, макар и кратко, пребиваването на Светослав Миларов в дунавската монархия остава важен отпечатък върху неговия живот.

БЕЛЕЖКИ

1. Всъщност рожденото име на българина е Светослав Сапунов. Псевдонимът „Миларов“ е един от редицата такива, които той използва и под които е известен откъм 70-те г. на XIX в. За произхода му вж. Богданов, 1966: 246.
2. Той е роден в 1849 г. или в 1850 г. Сапунов, 1999: 6; Иванов, 1893, 260.
3. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 15а, л. 1 – 3.
4. Пак там.
5. За първоначалното му пребиваване в Цариград, както и за годините 1852–1859 г. виж повече в: Сапунов, 1999: 7–20.
6. За това вж. повече в: Темелски, 1998: 132–142.
7. Кога точно става това, не е ясно. Иван Богданов погрешно изчислява, че Светослав учи там в периода 1856–1862 г., пропускайки факта, че Никола Сапунов и синът му се връщат в Цариград едва през 1859 г. Богданов, 1966: 201.
8. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 15а, л. 1–3.
9. България, IV, № 8, 4 юни 1862, Цариград; Юранич, 2009: 51.
10. Изборът на българските младежи става с помощта на викария Брюнони и българския униатски комитет в Цариград. Юранич, 2009: 47–51.
11. По този повод униатският вестник „България“ на Драган Цанков пише следното: „Миналият четвъртак тръгнаха с Австрийският вапор осем млади Българи за Загреб в Кроация за наука. Тия ученици ще са възпитават в Загребската Семинария, която е нарочно направена за ония Славяни, които имат нашите черковни обряди и познават Папата за черковен свой началник...“ – България, IV, № 7, 28 май 1862, Цариград.
12. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 3, л. 6; а.е. 4, л. 3–4.
13. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 3, л. 6.
14. За учебните години 1862/3 и 1865/6 за него се знае, че е на издръжката на Щросмайер (Юранич, 2009: 52–53). Вероятно това е така и за годините между 1864 и 1865 г., въпреки че преки указания липсват. Иван Богданов смята, че Миларов по време на престоя си в Хърватско е издържан от вуйчо си Дионисий. Това обаче е възможно да се отнася най-рано за годините след 1866 г., а по-вероятно за времето, когато Светослав живее в Босна през 1867–1868 г. (Богданов, 1966: 201–202.). Подобна констатация със сигурност е вярна и за третия

- престой на Миларов в Загреб през 70-те години на века – вж. Жечев, 1979: 182; Obzor, XXXIII, № 188, 18 kolovoz 1892, Zagreb.
15. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 15а, л. 2. През този период Дионисий служи като патриаршески митрополит в Зворничко-Тузланската епархия (Сапунов, 1999: 13-14).
 16. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 15а, л. 2 – 1а.
 17. Пак там, л. 1а.;
 18. Пак там, л. 2.;
 19. Повече за мисията на Светослав във Влашко вж. Димитров, 1945: 462–463; Богданов: 239–261; Бурмов, 1974 а: 225–231; Бурмов, 1974 б: 205–207; Шарова, 1985: 195–224.
 20. По време на престоя си в Одеса, според Иван Богданов, Миларов става сътрудник и на друг вестник – петербургската „газета“ „Голос“ (Богданов, 1966: 211).
 21. Дописката на Светослав е от 10/23 ноември 1872 г., където той е отишъл ден по-рано (Право, VII, № 37, 19 декември 1872, Цариград).
 22. Дописката е от 22 април 1873 г. Право, VIII, № 9, 11 май 1873, Цариград.
 23. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 120, л. 9.
 24. Във фонда на НБКМ се намира част от кореспонденцията на Светослав до Луиза, водена на френски език. Вж. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 12, л. 1 – 92.
 25. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 2, л. 9. Този дневник е писан през 1889 г. Той е публикуван през 2005 г., но с известни неточности. Вж. Миларов, 2003: 25.
 26. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 120, л. 16.
 27. Пак там, а.е. 177, л. 1–4.
 28. Пак там, л. 5 – 6; а.е. 120, л. 24–25.
 29. Право, VIII, № 9, 1 юни 1873, Цариград.
 30. Любен Каравелов.
 31. Вероятно става въпрос за къщата на Янко или Никола Ковачеви. Те, заедно с братя Паница, Димитър Анев и Григор Начович, са част от българите от виенското дружество „Напредък“ (Хаджиниколова, 2006: 112–113).
 32. Това е вече споменатата дописка, писана на 26 май – „Право“, VIII, № 9, 1 юни 1873, Цариград.
 33. Право, VIII, № 34, 2 ноември 1873, Цариград.
 34. Право, VIII, № 25, 31 август 1873, Цариград; Право, VIII, № 26, 7 септември 1873, Цариград; Право, VIII, № 27, 14 септември 1873, Ца-

- риград; Право, VIII, № 28, 21 септември 1873, Цариград; Право, VIII, № 31, 12 октомври 1873, Цариград; Право, VIII, № 32, 19 октомври 1873, Цариград.
35. В оригинал. текст „име“.
36. Право, VIII, № 25, 31 август 1873, Цариград.
37. Тъй като тя е публикувана в броя на Право от 31 август, вероятно разминаването се дължи на разликата в стила.
38. Право, VIII, № 26, 7 септември 1873, Цариград.
39. Ватрослав Ягич (1838-1923 г.) е изтъкнат хърватски езиковед и славист.
40. Право, VII, № 37, 19 декември 1872, Цариград.
41. Право, VIII, № 27, 14 септември 1873, Цариград; Право, VIII, № 28, 21 септември 1873, Цариград.
42. Право, VIII, № 27, 14 септември 1873, Цариград. Сравни с броевете: Право, VII, № 36, 13 ноември 1872, Цариград; Право, VIII, № 27, 14 септември 1873, Цариград; Право, VII, № 38-39, 24 декември 1872, Цариград; Право, VII, № 49, 12 февруари 1873, Цариград; Право, VIII, № 2, 24 март 1873, Цариград; Право, VIII, № 9, 11 май 1873, Цариград.
43. Право, VIII, № 28, 21 септември 1873, Цариград.
44. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 97, л. 102, л. 103-104.
45. Право, VIII, № 28, 21 септември 1873, Цариград.
46. Пак там.
47. Подобна литературна мистификация той прави и друг път – вж. Миларов, 1994: 225–27.
48. Пътуването на Светослав до Загреб остава неизвестно за изследователите на живота на този журналист – вж. Карановски, 1939: 87; Богданов, 1966: 211; Стателова, 1976: 324; Миларов, 2003: 10.
49. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 97, л. 26.
50. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 120, л. 24-25.
51. Чрез едно от писмата си на 19 февруари 1874 г. Светослав дори ѝ предлага брак. Луиза Лешнер обаче отказва (Богданов, 1966: 211). Въпреки това през следващите години двамата не прекъсват напълно контактите си. Междувременно „посредникът“ Сарафов също известява Светослав (НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 117, л. 27-28, л. 30, л. 35а.). „...нема вече хубавата Луиза“, му споменава той през 1876 г., съобщавайки му, че тя вече е сгодена за друг (НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 117, л. 30.). В своите спомени пък Сарафов не пропуска да отбележи, че Луиза Лешнер подарила сърцето си на доктор Юлиус Макапац от практични съображения. Жечев, 1979: 182.

52. НБКМ – БИА, ф. 14, а.е. 2672, л. 1.
53. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 97, л. 28-29; а.е. 99, л. 3 – 4.
54. Пак там, а.е. 3, л. 5-8.
55. В края на 1873 г. в. „Право“ е спрян поради финансови причини. През юни 1874 г. Иван Найденов възобновява издаването му, но под ново име – „Напредък“. През този период Светослав продължава да сътрудничи и на двете издания. Още след излизането на първите няколко броя обаче „Напредък“ е спрян от цензурата, като причина за това става публикуваната в подлистника му драма на Миларов „Падането на Цариград“ (вж: Напредък, IX, № 2, 13 юни 1874, Цариград; Напредък, IX, № 4, 24 юни 1874, Цариград.). За това повече вж. Стамболски, 1932: 316-318; Иванов, 1893: 260.
56. Останалите са чешкото списание „Osveta“ (НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 158, л. 1 – 6.) и руският вестник „Голос“ (Богданов, 1966: 211).
57. Повече за този епизод от пребиваването на Светослав в Белград вж. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 24, л. 11.
58. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 4, л. 5.
59. Земун (Семлин) понастоящем е квартал на Белград.
60. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 97, л. 92-93.
61. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 97, л. 94-95. Според спомените на Михаил Сарафов Светослав отива в Загреб, защото е повикан от Луиза Лешнер (Жечев, 1979: 181). Това сведение обаче не звучи много достоверно, като се имат в предвид обстоятелствата, в които Миларов напуска Сърбия. Напълно е възможно споменът на Сарафов да се отнася за пътуването на Светослав до Загреб през 1873 г.
62. Obzor, XXXI, № 188, 18 kolovoz 1892, Zagreb. Сравни с българския превод в Конев, 1972: 205.
63. В този материал на Хранилович се съдържат разнообразни сведения както за престоя на Миларов в Загреб, така и за други събития от неговия живот. На много места обаче авторът допуска редица неточности. Това налага едно доста критично отношение към написаното за Светослав, особено извън периода от живота му в Загреб.
- Материалът на Хранилович е публикуван в два поредни броя на хърватския всекидневник „Obzor“ през 1892 г. в памет на Светослав Миларов. (Obzor, XXXIII, № 188, 18 kolovoz 1892, Zagreb; Obzor, XXXIII, № 189, 19 kolovoz 1892, Zagreb). Във връзка с това трябва да се спомене и публикацията на Илия Конев „Непознатият Св. Миларов. Из живота и дейността му в Хърватско и Румъния“ (препечатана и в трети том от книгата „Българското възраждане и Просвещението“ – Конев, 2003:408). Изследвайки живота и дейността на Миларов в Хърватско, Конев включва в статията си любопитни непубликувани

материали. Той посочва като свой основен източник спомените на Йован Хранилович, отпечатани в книгата „Храниловићева споменица. О 70-годишњици неговог рођења...“. Всъщност тази книга представлява сборник в чест на 70-годишнината от рождението на хърватския книжовник, в които съвременници пишат спомените си за него. В книгата е отпечатано и едно писмо от Светослав Миларов до Хранилович. То е цитирано именно от публикацията в „Obzor“ (в бележката под линия неточно е посочен като източник вестник „Бранник“. „Бранник“ е едно от имената на „Obzor“ за определено време, но не и за 1892 г. – Храниловић, 1925: 61). Оказва се, че Конев публикува преведения текст на почти цялото писмо на Миларов от книгата „Храниловићева споменица...“ (Конев, 1972: 209). Останалите сведения, които той цитира и превежда обаче са от материала, поместен в „Obzor“. Всъщност това са спомените на Хранилович. По една или друга причина Илия Конев наместо „Obzor“ цитира „Храниловићева споменица...“ – вж. Конев, 1972: 205-210.

64. Всъщност трябва да се отбележи, че през този период Миларов има много добра езикова подготовка не само по хърватски, а и по немски, френски, старогръцки и латински. Obzor, XXXIII, № 188, 18 kolovoz 1892, Zagreb; НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 12, л. 1–2.
65. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 4, л. 6.
66. Obzor, XXXIII, № 188, 18 kolovoz 1892, Zagreb.
67. Ето какво още разказва той: „Svetislav je imao, sada pravo neznam, je li strica ili ujaka, pravoslavnoga vladiku u Bosni. Kad mu je javio, da je matura sretno prošla, pošalje mu on nekoliko dukata, da se proveseli. Svetislav mi sav uzbudjen ponudi, neka zaželim, što hoću, pak da se provedemo baš junački[.] Ja priznajem, da sam kao sjemenarac slabo se razumjevao u to provadjane u većem štilu pak se je tako svršilo sa spomen večerom u jednom zagrebačkom hotelu, gdje smo nas trojica, ja, Svetislav i M. Š. proslavili skromno, ali tim srdačnije sretan uspjeh naše mature.“ Obzor, XXXIII, № 188, 18 kolovoz 1892, Zagreb.
68. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 4, л. 9-14.
69. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 4, л. 8.
70. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 3, л. 8. При прегледа на съдържанието на ежедневника „Obzor“ е трудно да се установи кои материали принадлежат на Миларов, тъй като статиите не са подписани. Въпреки това Елена Стателова, говорейки за публицистичната му дейност във вестника, обобщава: „Като постоянен сътрудник на в. „Obzor“ по източните въпроси той публикува политически прегледи, статии и информации. Те свидетелствуват за големите му познания по политиката на европейските държави към южнославянските народи, правилното му разбиране на политическите събития и пр.“ (Стателова, 1976: 324).

Тъй като авторката не цитира на базата на какви материали основава тези изводи, не може да се установи доколко те са приемливи. Като цяло публицистичната дейност на Миларов в загребския вестник „Obzor“ е много любопитен въпрос, който заслужава да му бъде посветено специално проучване.

71. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 177, л. 11-12; л. 13-14.
72. Пак там, , л. 11.
73. Пак там, , л. 13.
74. Hrvatski dom: zabavnik hrvatske omladine. Zagreb, 1875; Vienac, VIII, № 34, 19 kolovoz 1876, Zagreb;
75. Obzor, V, № 272 – 299, 1875, Zagreb; Obzor, VI, № 2 – 5, 1876, Zagreb.
76. В това списание също няма как да се установи кои от материалите принадлежат на перото на Светослав. Прави впечатление обаче, че във „Vienac“ от 1875 и 1876 г. започват да се поместват все повече статии, свързани с българите. Вж. сп. *Vienac* за 1875–1876 г.
77. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 54, л. 1-2.
78. Vienac, VI, № 4, 22 siečnja 1876, Zagreb; Slovenec: političen list za slovenski narod, IV, № 24, 26 februar 1876, Ljubljana.
79. Obzor, XXXIII, № 189, 19 kolovoz 1892, Zagreb.
80. Вж. *Vienac* 1877–1878.
81. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 120, л. 30-31.
82. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 103, л. 2.
83. НБКМ – БИА, ф. 112, а.е. 117, л. 36.
84. Илия Миларов (1859–1948) е най-малкият син на Станка и Никола. Той прекарва горяма част от живота си в Хърватско (1878–1884; 1920–1948 г.) – вж. Божилова, 1991: 68–82.
85. Obzor, XXXIII, № 189, 19 kolovoz 1892, Zagreb. Сравни с българския превод в Конев, 1972: 209 – 210. Сведенията, които дава Йован Хранилович, описвайки заминаването на Светослав от Загреб за Влашко, са объркващи и неясни. От тях става ясно, че Миларов става четник. Но дали наистина е така? Останалите свидетелства за Светослав от този период са много оскъдни и говорят за друго. Известно е, че той отива във Влашко по покана на Иван Драсов и Тодор Пеев, за да стане техен сътрудник в издаването на бъдещ политически лист (Томова, 2007: 312). Първият брой на общия им вестник – „Възраждане“, излиза много скоро след отправената покана. Всъщност, интерпретирайки информацията от Хранилович, освен множеството неточности, които допуска хърватинът, трябва да се има предвид, че в цялата му публикация образът на Светослав е изграден много романтично и идеалистично. Поради това не може да се каже до каква степен сведението за четничеството на Миларов е достоверно.

ЛИТЕРАТУРА

- Богданов, Ив. (1966). Светослав Миларов. Живот и творческа съдба (сс. 195-285). В: *Литературни студии: Проблеми и профили*. София: Български писател.
- Божилова, Р. (1991). Илия Миларов и политическият живот в Хърватско. *Исторически преглед*, 6, 68-82.
- Бурмов, Ал. (1974 а). Любен Каравелов и създаването на БРЦК в Букурещ (сс. 225-231). В: *Избрани произведения*. Т. 2. София: БАН.
- Бурмов, Ал. (1974 б). Съществувал ли е централен революционен български комитет в Букурещ 1869-1872 (сс. 205-207). В: *Избрани произведения*. Т. 2. София: БАН.
- Димитров, М. (1945). *Христо Ботев*. София: Научно-философска библиотека.
- Жечев, Н. (1979). Спомени на Михаил К. Сарафов (60-те – 70-те години на XIX в.). *Известия на Държавните архиви*, 37, 157-202 .
- Иванов, Ю. (1893). *Българский периодический печат от възраждането му до днес (1844-1890)*. Т. 1. София: Държавна печатница.
- Карановски, Ив. (1939). *В пантеона на Карнобат. Животописни бележки и статии*. София: Художник.
- Конев, Ил. (1972). Непознатият Св. Миларов. Из живота и дейността му в Хърватско и Румъния (сс. 200-221). В: *Ние сред другите и другите сред нас*. София: Наука и изкуство.
- Конев, Ил. (2003). *Българското възраждане и Просвещението*. Т.2, ч.3. София: Академично издателство „Марин Дринов“.
- Миларов, Св. (2003). *Небесният преврат: политически дневник, писма, статии, кроежи*. София: Факел.
- Миларов, Св. (1994). *Спомени от Цариградските тъмници*. София: ГАЛ-ИКО.
- Начов, Н. (1932). *Из ръкописите на Еня Хр. Кърпачов. Сборник на Калоферската дружба в София*, 3. София: печ. Бр. Миладинови.
- Начов, Н. (1925). Цариград като културен център на българите до 1877 г. В: *Сб. БАН*. Т. 19. София.
- Панчев, Т. (съст.). (1911). *Из архивата на Найдено Геров*. Т. 1. София: БАН.
- Сапунов, Н. (1999). *Дневник по съграждането на първата българска църква в Цариград*. Велико Търново: Пик.
- Стамболски, Хр. (1927). *Автобиография, дневници и спомени*. Т. 1. София: Държавна печатница.
- Стамболски, Хр. (1932). *Автобиография, дневници и спомени*. Т. 2. София: Държавна печатница.
- Стателова, Е. (1976). „Ето ме цял пред вас...“ (сс. 321-338). В: *Върхове на българската журналистика*. Т. 1. София: Наука и изкуство.
- Стоянов, М. (1957). *Българска възрожденска книжнина*. Т. 1. София: Наука и изкуство.

- Темелски, Хр. (1998). Башата на Светослав Миларов разказва. *Български месечник*, 8, 132–142.
- Томова, Д. (съст.). (2007). *Иван Драсов в българското национално революционно движение (1871–1877 г.)*. Варна: Славена.
- Хаджиниколова, Е. (2006). Австрославизмът и бъдещето на българската нация. „Стари“ срещу „млади“ във виенското дружество „Напредък“ и мястото в конфликта на Христо Г. Данов (с. 112–118). В: Шивачев, Ст. (ред.). *„Млади“ и „стари“ в Българското Възраждане*. Пловдив: Регионален ист. музей.
- Храниловић, Ј. (1925). *Храниловићева споменица. О 70-годишњици неговог рођења (18 децембра 1855–1925)*. Нови Сад: Новосадска секција Југословенског новинарског удружења.
- Шарова, Кр. (1985). Към историята на българското освободително движение през 1869 г. (с. 195–224). В: *Сборник в чест на проф. д-р Хр. Гандев*. София: БАН.
- Юранич, Ст. (2009). Йосип Юрай Щросмайер (с. 5–62). В: Трифон Павлов (ред.). *Епископ Йосип Щросмайер и българите; Хърватският интелектуален елит и София*. София: София.

THE EMIGRANT YEARS OF SVETOSLAV MILAROV IN AUSTRO-HUNGARY

Abstract. This paper presents one relatively short period of the biography of the Bulgarian intellectual Svetoslav Milarov (1849/50 – 1892). This period covers the years which he spends in the Austro-Hungarian Empire as an emigrant (1873; 1875-1876). Indeed, the first stay of Milarov in the Habsburg Empire dates back in his early years when he studies in Zagreb as an exhibitioner of Josip Strossmayer during 1862-1865.

The first stay of Svetoslav in Austro-Hungary as an emigrant is connected with his activity as a journalist. In the summer of 1873 he arrives in the Austrian capital as a newsman of the newspaper “Pravo“, printed in Istanbul. Milarov has the task to describe the Vienna World Exposition. He presents his impressions in the series of reports named “Letters on the Exposition in Viena“.

After visiting Vienna Svetoslav leaves to Zagreb. He stays there for a short period and after he leaves Croatia he settles down in Belgrade where he lives until the end of 1874.

In 1875 Milarov set off from Serbia and goes to Zagreb again. He stays there till the summer of 1876. During his second stay in Austro-Hungary Svetoslav continues his education. He also supports other Bulgarians who study in Zagreb at that time.

In this period Milarov doesn't leave his journalistic activities and works as an editor of the Croatian newspaper “Obzor“. Moreover, he cooperates with the review “Vienac“ and the student almanac “Hrvatski dom“. In addition,

during his second stay in Zagreb Svetoslav publishes several literary works and thus gains popularity among the local Croatian community. During this period Milarov establishes links with some Croatian public figures and cultural activists as Jovan Hranilović, Ivan Kukulevič, Avgust Šenoa, Vatroslav Jagić and others.

Boriana Antonova

✉ Sofia University „St. Kliment Ohridski“
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504, Sofia, Bulgaria
E-Mail: bubu86@abv.bg